

Overweging – Het gouden kalf

Wat een verhaal! Waarom is deze inktzwarte bladzijde in de geschiedenis van het volk Israël in het Bijbelboek Exodus blijven staan? Je zou zeggen: schrap die ellende. Dit is geen verhaal om trots op te zijn. Overslaan en snel richting het Beloofde Land. Want daar is het volk onder leiding van Mozes naar op weg.

Wat moeten we hiermee?

Ik denk: alles! De geschiedenis die God met het volk Israël schrijft, verloopt altijd anders dan de geschiedenislessen die wij op school en later in ons leven hebben geleerd.

Hoewel?

Laten we er eens beter naar kijken. De hoofdpersonen uit het verhaal voorstellen:

- Mozes, de leider, de ziener, de profeet, de beste vriend van God.
- Aäron, de eerste hogepriester die door de woestijn zwerft, de oudere broer van Mozes en zijn stem toen Mozes bang was dat zijn gestotter niet veel indruk zou maken op de farao.
- En natuurlijk het volk Israël zelf, een samengeraapt stelletje stammen dat ruim 400 jaar in onderdrukking heeft geleefd in Egypte en nu als los zand door de woestijn trekt.

Drie hoofdpersonen in een even overweldigend als kaal en doods decor: de woestijn. Het volk dat stageloopt in de woestijn om een echt volk te worden. Een volk met wetten en regels, met een gezamenlijk beleefde identiteit, met een God die voor hen uitgaat. Een volk dat nu nog wezenloos doolt tussen Egypte – de onvrijheid, de slavernij – en het beloofde land: de vrijheid. De vrijheid waar ze in de woestijn nu al veertig jaar naar hunkeren. Maar wat is die vrijheid hen waard? De vrijheid wordt duur betaald. Het is ploeteren door onmetelijke zandvlaktes, ondragelijke hitte, ijzige kou, strompelen op je laatste benen en sterven langs de kant van de weg. Dat moeten ze allemaal verduren om die droom van het beloofde land, leven in vrede met anderen, in vrijheid, waar te maken.

Daar is uithoudingsvermogen en geloof voor nodig. Ach, wat is er in de geschiedenis van God met mensen al veel van dit soort strijd geleverd. Leren van de geschiedenis? De mens is soms zo hardleers.

Ziet u het voor zich? Maakt u de plaatjes? Herkent u de wereld waarin we nu leven?

Hoe groot is ons uithoudingsvermogen en ons geloof als het gaat om leven in verbinding met anderen? Voor nadrukkelijk kiezen voor anderen die vanwege mensonterende omstandigheden een nieuwe toekomst willen opbouwen in ons enorm welvarende land?

Om niet met een deel van de massa mee te praten en gedachteloos te zeggen:

‘Gelukszoekers kunnen we hier niet gebruiken’ of ‘Schaf ontwikkelingshulp maar af, dan hebben ze in Afrika maar wat meer honger.’

Hoe groot is onze inzet, dwars door de woestijnen van het leven heen, om Oekraïne te blijven steunen in die zo ongelooflijk onterechte oorlog waarin de Oekraïners verzand zijn geraakt? Hoe groot is ons geduld om berichten over hen te blijven lezen, journaals te blijven bekijken, zelfs als we daardoor zelf misschien van slag raken? Want hoeveel zwaarder hebben zij het die noodgedwongen moeten wennen aan inslagen, drone-aanvallen en schuilen in ondergrondse kelders?

Ja, het is soms zwoegen naar een eindstreep die woorden als geluk voor iedereen, nieuwe kansen en vrijheid op de finishborden heeft staan. En ja, daarvoor moeten wij en ook politieke partijen vaak water in de wijn doen om dat samen, hoe verschillend we ook zijn en hoe verschillend onze idealen ook zijn, te klaren. Water bij de wijn... Maar het blijft nog altijd wijn. Wat een luxepositie is dat!

Hoe kan een leider zorgen dat we achter één gezamenlijk ideaal gaan staan: een wereld in vrijheid voor iedereen? U hoort het... ik kom ook niet veel verder dan vragen stellen. Maar ik moest ze kwijt. Ze zitten op mijn hart en waar het hart vol van is...

Het verhaal dat we vandaag hebben gelezen, stelt die vragen ook.

Terug naar het volk Israël, Aäron en Mozes.

Je hoort het volk mopperen tegen Aäron: 'Aäron, wat vind jij er nou van? Mozes, die broer van je, die is ondertussen al veertig dagen weg. Met z'n hoofd in de wolken bij die God die niemand ooit letterlijk gezien heeft. Moeten we echt op hem blijven wachten?'

'Ach, ja... eh... tja, hij blijft wel heel lang weg inderdaad. Ik eh...'

'We hebben een idee,' zegt een oudere man. 'Mozes heeft ons wel uit de slavernij van Egypte gehaald, maar nu is-ie weg. Geen idee wat er met hem gebeurd is. Misschien blijft-ie wel veilig hoog en droog bij God op die berg. Aan zo'n vage leider hebben we nu niks. We hebben actie nodig. Een sterke man...'

Oef, het woord is gevallen. De roep om een sterke man. Het klinkt als het alarm op de eerste maandag van de maand. De rillingen lopen meteen over je lijf. Nu weet je... het gaat fout.

En ja, want de oudere man gaat verder: 'Weet je wat... als jij nou, Aäron, een god voor ons maakt. Net zo eentje als de volken om ons heen hebben. Eentje die je kan aanraken. Die je op een sokkel kunt zetten. Die je kunt zien en die ons uit deze woestijn leidt. Ok?'

Het lijkt Aäron wel wat. Het streelt zijn ego. Eindelijk kan hij de betekenis van zijn naam waarmaken: Een berg van kracht! Altijd is zijn broer Mozes, die juist kracht zoekt op de berg, de hoofdrolspeler. Nu staat hij een keer op één. 'Ja, waarom niet?' zegt Aäron, die berg van kracht. 'Breng al het goud dat jullie van de Egyptenaren hebben gekregen of gestolen toen we uit Egypte vertrokken.'

Hoopte Aäron dat het volk dat te ver zou gaan? Al het goud? Het enige bezit dat ze hadden hier in die woestijn. Hun pensioen voor in het beloofde land.

Maar het volk aarzelt niet. Het brengt al het goud dat ze maar kunnen vinden. En Aäron...? Die smelt Egypte om tot een stierkalf. Het beeld van potentie en kracht. Van 'zullen we nog een kind nemen of niet?' Van 'dreigen we te verliezen, dan kopen we mensen gewoon om met geld en goud'. Goud staat hier voor 'terug naar de slavernij'. Aäron zal later tegen Mozes zeggen: 'Echt, het werd per ongeluk een stierkalf.'

Natuurlijk, maar het werd niet per ongeluk een lam.

In een preek van dominee T.G. van der Linden las ik deze krachtige zinnen over Baäl: 'Baäl is de god van pakken wat je krijgen kunt. Van bovenmatige vruchtbaarheid, kinderoffers en verheerlijkte levenskracht, zinnebeeldig uitgedrukt in de prostitutie rond de Baältempels gewijde palen en het sterke stierkalf. De formuleringen van het verzoek van het volk aan Aäron verraden dat het volk nog niet los van God is, maar een scheut van de Baälsdienst, net als de verboden vrucht in het paradijs, wil integreren in het eigen geloof. Wat niet gaat, want het kalf heeft wel poten, maar lopen kan het niet. Het zal nooit iets worden tussen die twee. Boer zoekt vrouw zonder resultaat: tussen God die met je meegaat op de weg door de

woestijn, tussen de Heer die voor je uitgaat als Schepper en Bevrijder aan de ene kant én een verheerlijking van het leven, van geld en goed, bloed en bodem, ras en geslacht die tijdelijk blinken in de zon, een heel volk in vervoering brengen, of het nu Duitsers, Serviërs. Soedanese Rebellen, of zoals in ons verhaal Israëlieten zijn, maar het loopt uit op een drama en een nachtmerrie.’ Ja, heftig verwoord, maar o zo waar, helaas.

Met het gouden stierkalf als een soort sokkel voor de nieuwe god die het volk Israël binnenhaalt, vergeten ze hun eigen God. Die is van vroeger. Zo ging dat toen. Zo gaat dat nu. Als God niet meer nodig is, zeggen we: ‘We kunnen het zelf. Wij maken het leven, zetten het naar onze hand. En daarmee zetten we onszelf op een voetstuk.

Totdat we merken dat het leven niet maakbaar is. Dat geluk en gezondheid met al het goud van de wereld niet te koop is. Dat ziektes oud en jong treffen. Eenzaam en gezien. Rijk en arm.

We hebben nog een lange weg in die woestijn te gaan. Veertig jaar of meer.

Hè, inderdaad... wat een inktzwart verhaal. Gelukkig is het een deel van de geschiedenis van het volk Israël. De dans om het stierkalf, de Baäl, die niks kan omdat het geen trekgod is, maar onbeweeglijk in beton gegoten is, is een van de dieptepunten op weg naar het beloofde land.

Natuurlijk wordt dit verhaal gekeerd. God laat je niet met puinhopen achter.

Hoe? Met de reactie van Mozes die woedend wordt als hij ziet dat het volk én zijn bloedeigen broer Aäron zelfs geen veertig dagen zonder leiding kunnen en dan al afdwalen voor het slechte kiezen. Voor nieuwe slavernij.

Mozes gooit de tien woorden, die richting geven aan hoe vrijheid eruit kan zien, aan gruzelementen. De tien geboden die beginnen met de woorden: ‘Ik ben de Heer, jullie God. Ik heb jullie uit Egypte weggehaald, en bevrijd uit de slavernij. Vereer geen andere goden. Vereer alleen mij.’ Dat is de uitgebreide vertaling van de naam JHWW, IK BEN.

En wat ziet Mozes? Precies het tegenovergestelde. Het volk maakt een god van goud, vereert dat en denkt dat die god voor het volk zal uittrekken naar het beloofde land. En ze geven die god ook nog eens dezelfde naam. Maar die IK BEN wordt al heel snel IK WAS. Het gouden stierkalf wordt net zo vergankelijk als het eten dat we doorslikken en dat we als mest teruggeven aan de aarde. Weg Baäl.

Wat een verhaal!

Natuurlijk wordt Mozes kwaad. En maar goed ook. Hij is diepgeraakt en in en met hem, God zelf. Mozes trekt een grens en laat het volk een nieuwe weg zien. Een weg die begint waar mensen ontdekken dat het gouden kalf een nieuwe slavernij betekent. Of eigenlijk: die weg begint waar mensen beseffen dat zij er niet alleen voor staan. Het volk dat uit Egypte wegtrok krijgt nieuw leven; de zwakke mensen in de woestijn krijgen nieuw leven. En wij ook. Voor niks. Voor altijd. Voorgoed.

Wanneer zal de wereld moe zijn van de dans rond het gouden kalf?

Misschien denkt Aäron dat ook wel. Hij krijgt het volk niet tot bedaren. Je hoort hem denken: ‘Hoe krijg ik de geest terug in de fles?’ Het loopt uit de hand en het loopt hem over de schoenen. En dan... dan bouwt Aäron een tegenaltaar. Zo staat het in de tekst: ‘Toen Aäron hoorde dat het volk zei toen dat het gouden stierkalf zag: “Dit is onze god. Hij heeft

ons weggehaald uit Egypte”, bouwde Aäron een altaar vóór het beeld en zei: “Morgen is er een feest voor de Heer”.’ En iedereen bracht de volgende dag offers, ze aten en dronken en het werd een vrolijk feest.’

Aäron weet het volk zo tijdelijk tot bedaren te brengen in een wereld waarin de dans om het gouden kalf nog niet ten einde is. In een wereld waarin zelfbehoud en de verheerlijking van de vrije markt goud beloven maar vloeken met de meer noodzakelijke opdracht om de vluchteling op te vangen en de vreemdeling te herbergen, de wees en de weduwe die niet het kind van de rekening mogen worden.

Laten wij geen nieuwe zwarte bladzijden schrijven en in verbondenheid op weg gaan naar een toekomst, een beloofd land, waarin we God en elkaar niet vergeten.

Amen.